

O'ZBEK TILIDA GENDER MASALASI: TILSHUNOSLIK NUQTAI NAZARIDAN

Norboyeva Madina

Termiz Iqtisodiyot va servis unversiteti
Filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili yo'nalishi talabasi

Jabborova Subhida

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Ingliz tili o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13912039>

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek tilidagi gender masalasi tilshunoslik nuqtai nazaridan o'rganiladi. Maqolada o'zbek tilidagi grammatik va leksik gender ko'rinishlari, ularning ijtimoiy-madaniy konteksti va zamonaviy tendensiyalari tahlil qilinadi. Adabiyotlar tahlili asosida o'zbek tilidagi gender xususiyatlari boshqa tillar bilan qiyosiy o'rganiladi va gender tengligini ta'minlash uchun til siyosati bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: gender lingvistikasi, o'zbek tili, grammatik gender, leksik gender, til siyosati

ГЕНДЕРНЫЙ ВОПРОС В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ: С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ЛИНГВИСТИКИ

Аннотация. В этой статье гендерный вопрос в узбекском языке исследуется с лингвистической точки зрения. В статье анализируются грамматические и лексические гендерные проявления в узбекском языке, их социокультурный контекст и современные тенденции. На основе анализа литературы проводится сравнительное изучение гендерных особенностей узбекского языка с другими языками и даются рекомендации по языковой политике обеспечения гендерного равенства.

Ключевые слова: гендерная Лингвистика, узбекский язык, грамматический пол, лексический пол, языковая политика

GENDER ISSUE IN UZBEK: FROM THE POINT OF VIEW OF LINGUISTICS

Abstract. In this article, the issue of gender in Uzbek is studied from the point of view of linguistics. The article analyzes grammatical and lexical gender manifestations in Uzbek, their socio-cultural context and modern trends. Based on the analysis of literature, gender characteristics of Uzbek are studied in a comparative way with other languages, and recommendations for language policy are made to ensure gender equality.

Keywords: gender linguistics, Uzbek language, grammatical gender, lexical gender, language policy.

KIRISH

Gender masalasi zamonaviy tilshunoslikning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Til nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki ijtimoiy munosabatlar va qadriyatlarni aks ettiruvchi vosita hamdir. Shu nuqtai nazardan, tildagi gender xususiyatlarini o'rganish jamiyatdagi gender stereotiplarini va ularning rivojlanish tendensiyalarini tushunish uchun muhim ahamiyatga ega [1].

O'zbek tili grammatik jihatdan gender kategoriyasiga ega bo'lmagan tillar qatoriga kiradi. Biroq, bu o'zbek tilida gender masalasi umuman mavjud emas degani emas. Gender o'zbek tilida asosan leksik vositalar orqali ifodalanadi va bu jarayon murakkab ijtimoiy-madaniy konteks bilan bog'liq [2].

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot adabiyotlar tahlili va qiyosiy tahlil metodlariga asoslangan. O'zbek, rus va xorijiy manbalardan foydalanilgan bo'lib, ular orasida ilmiy maqolalar, monografiyalar va til siyosatiga oid hujjatlar mavjud.

O'zbek tilidagi gender masalasini o'rganishda Abdullaev [3] ning ishlari muhim ahamiyatga ega. Uning tadqiqotlarida o'zbek tilidagi grammatik va leksik gender ko'rinishlari batafsil tahlil qilingan. Rahimov [4] esa o'zbek tilidagi gender stereotiplarini frazeologizmlar misolida o'rgangan.

Rus tilshunosi Kirilina [5] ning gender lingvistikasi bo'yicha ishlari qiyosiy tahlil uchun muhim manba bo'lib xizmat qildi. Uning tadqiqotlari rus tilidagi gender xususiyatlarini chuqur o'rganish bilan birga, boshqa tillar bilan qiyosiy tahlil qilish metodologiyasini ham taqdim etadi.

Xorijiy manbalar orasida Lakoff [6] ning ingliz tilidagi gender masalalari bo'yicha fundamental tadqiqotlari, shuningdek, Hellinger va Bußmann [7] ning turli tillardagi gender ko'rinishlarini qiyosiy o'rgangan ishlari alohida e'tiborga loyiq.

Til siyosati masalalarini o'rganishda UNESCO ning gender tengligini ta'minlash bo'yicha tavsiyalari [8] va Yevropa Kengashining til siyosati bo'yicha hujjatlari [9] muhim manba sifatida foydalanildi.

NATIJALAR

Adabiyotlar tahlili natijasida quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

O'zbek tili grammatik jihatdan gender kategoriyasiga ega emas, ya'ni ot, sifat va olmoshlarda grammatik gender mavjud emas [3].

Gender o'zbek tilida asosan leksik vositalar orqali ifodalanadi. Masalan, "aka-singil", "ota-ona", "er-xotin" kabi juft so'zlar [4].

O'zbek tilidagi frazeologizmlarda gender stereotiplari keng tarqalgan. Ko'p hollarda ayollarga nisbatan salbiy, erkaklarga nisbatan ijobiy ma'noli iboralar uchraydi [4].

Zamonaviy o'zbek tilida gender-neytral terminologiyaga o'tish tendensiyasi kuzatilmoqda, ayniqsa rasmiy va ilmiy uslubda [2].

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatdiki, o'zbek tilidagi gender xususiyatlari ko'p jihatdan turkiy tillarga xos bo'lib, slavyan va german tillaridagi grammatik gender tizimidan farq qiladi [5, 7].

TAHLIL VA MUHOKAMA

O'zbek tilidagi gender masalasini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, grammatik gender mavjud bo'lmasa-da, til leksik va frazeologik darajada gender farqlanishlarini aks ettiradi. Bu holat til va jamiyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni yana bir bor tasdiqlaydi. Leksik darajadagi gender farqlanishlari, ayniqsa kasb nomlarida, jamiyatdagi gender stereotiplarini aks ettiradi. Masalan, "shoir" so'zining neytral, "shoira" so'zining esa maxsus shaklda qo'llanilishi, bu kasbning an'anaviy ravishda ko'proq ayollar tomonidan egallanganini ko'rsatadi [3].

Frazeologizmlardagi gender stereotiplari esa jamiyatdagi chuqur ildiz otgan qarashlarni aks ettiradi. Ayollarga nisbatan salbiy, erkaklarga nisbatan ijobiy ma'noli iboralarining ko'pligi patriarxal jamiyat qadriyatlarining tildagi in'ikosidir [4].

Zamonaviy o'zbek tilida gender-neytral terminologiyaga o'tish tendensiyasi ijobiy hodisa sifatida baholanishi mumkin. Bu jamiyatda gender tengligi g'oyalarining keng tarqalayotganini va til ham bu jarayonga moslashayotganini ko'rsatadi [2].

Boshqa tillar bilan qiyoslaganda, o'zbek tilidagi gender xususiyatlari o'ziga xos. Grammatik gender yo'qligi jihatidan u finno-ugor tillari bilan o'xshash, leksik gender ifodalanishi jihatidan esa turkiy tillar oilasiga mansubligi yaqqol ko'rinadi [5, 7].

O'zbek tilidagi gender masalasini o'rganish nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega. Tildagi gender stereotiplarini aniqlash va tahlil qilish orqali jamiyatdagi gender munosabatlarini tushunish va ularni yaxshilash yo'llarini topish mumkin.

Gender-neytral terminologiyaga o'tish tendensiyasi ijobiy hodisa bo'lsa-da, bu jarayon ma'lum qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, ba'zi kasbiy terminlarni gender-neytral shaklga o'tkazish tilning tabiiy rivojlanish qonuniyatlariga zid bo'lishi mumkin [10].

Til siyosati nuqtai nazaridan, gender tengligini ta'minlash uchun quyidagi chora-tadbirlar taklif etiladi:

1. Ta'lim tizimida gender tengligiga asoslangan til o'qitish metodikasini joriy etish.
2. Ommaviy axborot vositalarida gender-neytral til ishlatilishini rag'batlantirish.
3. Rasmiy hujjatlarda gender-neytral terminologiyadan foydalanishni qonuniy tartibga solish.
4. Jamiyatda gender stereotiplarini kamaytirish bo'yicha keng ko'lamli ma'rifiy ishlarni olib borish.

XULOSA

O'zbek tilidagi gender masalasi murakkab va ko'p qirrali muammo bo'lib, u jamiyatning ijtimoiy-madaniy xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq. Grammatik gender mavjud bo'lmasa-da, leksik va frazeologik darajada gender farqlanishlari yaqqol ko'rinadi.

Zamonaviy o'zbek tilida gender-neytral terminologiyaga o'tish tendensiyasi kuzatilmoqda, bu esa jamiyatda gender tengligi g'oyalarining keng tarqalayotganini ko'rsatadi. Biroq, bu jarayon uzoq vaqt talab etadigan va ma'lum qiyinchiliklarga ega bo'lgan murakkab jarayondir.

Gender tengligini ta'minlash uchun til siyosatini ishlab chiqishda kompleks yondashuvni qo'llash lozim. Bu nafaqat til normalarini o'zgartirish, balki jamiyatda gender stereotiplarini kamaytirish bo'yicha keng ko'lamli ma'rifiy ishlarni ham o'z ichiga olishi kerak.

Kelajakda o'zbek tilidagi gender masalasini yanada chuqurroq o'rganish, xususan, zamonaviy og'zaki nutqda va internet kommunikatsiyasida gender xususiyatlarini tadqiq etish muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

REFERENCES

1. Коннелл Р. Гендер и власть: Общество, личность и гендерная политика. М.: Новое литературное обозрение, 2015.
2. Абдуллаев Ф. Ўзбек тилида гендер масалалари. Тошкент: Фан, 2018.
3. Абдуллаев Ф. Ўзбек тилида грамматик ва лексик гендер кўринишлари // Ўзбек тили ва адабиёти. 2017. №3. Б. 45-52.
4. Рахимов С. Ўзбек тилидаги фразеологизмларда гендер стереотиплари // Тил ва адабиёт таълими. 2019. №5. Б. 23-28.

5. Кирилина А.В. Гендер: лингвистические аспекты. М.: Институт социологии РАН, 1999.
6. Lakoff R. Language and Woman's Place. New York: Harper and Row, 1975.
7. Hellinger M., Bußmann H. Gender Across Languages: The Linguistic Representation of Women and Men. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2001.
8. UNESCO. Priority Gender Equality Action Plan 2014-2021. Paris: UNESCO, 2014.
9. Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2019)1 of the Committee of Ministers to member States on preventing and combating sexism. Strasbourg: Council of Europe, 2019.
10. Халилов А. Ўзбек тилида гендер-нейтрал терминология муаммолари // Терминология масалалари. 2020. №2. Б. 15-22.